

A finnországi katonanevek családnévvé válása

BUZGÓ Anita

Debreceni Egyetem
buzgo.anita@gmail.com

1. Bevezetés

A katonanevek a finn és a svéd családnévállomány különleges típusát képezik. A 18. században alakult ki ez a névtípus, s legelőször a katonák körében vált öröklődő családnévvé. A katonák egyrészes neveit később a civilek is felvették, ennek köszönhetően e két réteg nevei szorosan összekapcsolódnak.

Jelen tanulmányban a katonák és civilek egyrészes nevei közötti kapcsolatot kívánom feltárni. Bemutatom a névtípus történetét, hogyan került a finn névanyagba, hogyan fejlődtek ki az egyrészes katonanevek, s váltak népszerűvé a civilek körében is. Írásom további részében saját gyűjtésem alapján a névtípus lexikális-morfológiai csoportjait is bemutatom, valamint a lehetséges névváltoztatásokra is kitérek.

Az általam vizsgált nevek a finn–svéd határon fekvő Tornio, a közép-finnországi Jyväskylä és a Botteni-öböl partján található Pori anyakönyveiből származnak. A vizsgált időszak 1860–1900 közé esik. Ebben az időszakban változott a legtöbbit a finn névanyag, s ekkor váltak a katonanevek divatossá a szélesebb rétegek körében is. Tornio és Jyväskylä anyakönyveinek minden adatát, míg Poriból – a névanyag nagy számára való tekintettel – minden ötödik év neveit vontam be a vizsgálatba. A korpuszomban összesen 284 különböző név szerepel.

2. A katonanevek története

XI. Károly svéd király az 1680-as években rendeletben adta ki, hogy oszszak fel az egyházkerületeket kisebb körzetekre, amelyeknek el kellett látniuk egy-egy gyalogos katonát. Erre a célra megalapították az egy gyalogos katonát kiállító szervezetet (*ruotujakolaitos*). A szervezet toborzópenzt és

éves fizetést adott a katonáknak, ezenfelül a gyalogos katonák zsellértelket, illetve különböző támogatásokat (pl. vetőmagot, szénát vagy munkaruhákat) is kaptak. A korona adta a fegyvert és az egyenruhát, háborúban pedig gondoskodott a katonák élelmezéséről. Ha a gyalogos katona elesett a harcokban, elbocsátották vagy felmondott, a szervezet új katonát állított ki (Niemelä 1990: 34). Finnországban általában 2-4 tanyára jutott egy gyalogos katona, s ezek adót fizettek a gyalogos katona ellátásának érdekében.

A gyalogos katonák kiállítását valamennyi tartománynak el kellett fogadni, s maguk gondoskodtak a szervezet működtetéséről. A 17. századi hadviselések miatti állandó toborzások megkönnyítették az új rendszer elfogadtatását. Finnország tartományai közül először Viipuri és Savonlinna 1681-ben, majd 1696-ig Uusimaa, Häme, Turku és Pori, s legkésőbb Pohjanmaa 1733-ban csatlakozott ehhez a rendszerhez. Minden tartomány maga szervezte meg a gyalogezredét. Egy ezredet általában nyolc századra osztottak, amelyet 128 katona tett ki. Mivel a nagy északi háborúban (1700–1721) számtalan finn katona elesett, az 1740-es években Svédországból vezényeltek svéd katonákat a finn területekre. Pohjanmaa-ban még a század végén is sok svéd katona állomásozott.

A katonák teljes jogú tagjai voltak a falusi közösségnek. A gyalogos katonák jó része az alsóbb rétegből származott, s maguk is beállhattak cselédnek békés időszakban. A gyalogos katonaság megjelenése mégis egy teljesen új társadalmi réteget hozott létre a finn vidéki területeken.

Miután Finnország 1809-ben az Orosz Birodalom része lett, a rákövetkező évben I. Sándor orosz cár feloszlatta a katonaságot, s Finnországnak mintegy 50 évig nem volt saját hadserege. Így a gyalogos katonaság is megszűnt, s a katonáknak el kellett hagyniuk a zsellértelkeket. Ez mind társadalmi, mind gazdasági szempontból előnytelen sorsot hozott számukra, egy részük földönfutóvá vált (Juva 1966: 34, 64, 151; Pulma 1985: 49, 53). Néhány tartományban, mint pl. Satakuntában, nem kellett elköltözniük, ha új zsellértelket építettek, s megművelték földjeiket. Azok a katonák is szerencsésebbek voltak, akik értettek valamilyen mesterséghez, „mellékállásként” gyakorolták azt a hadsereg berkein belül. A katonaság megszűnése után így könnyen kézművesekké válhattak (Niemelä 1990: 127–128).

Az oroszok 1854-ben ismét szükségét érezték a katonaság felállításának, mivel a krími háború (1853–1856) következményeként félték, hogy az angolok partra szállnak a finn partoknál. A béke megkötésével azonban a hadsereg létszáma egyre fogyatkozott (Mikkonen 2013: 329–331).

3. A katonanevek használata

Egyes kutatók szerint Svédországban már a 16. században megjelentek a katonanevek, mások a 17. századra datálják. Bár Lund kutatásai szerint (1953: 68) Dániában és Norvégiában is használtak katonaneveket, Furtenbach (1987: 59) szerint a svéd (valamint a német) hadseregben a 30 éves háború alatt (1618–1648) francia hatásra terjedtek el a katonanevek. A kutató szerint a svéd és német katonanevek mind szerkezetükben, mind szemantikai tartalmukban hasonlítanak egymásra. Finnországban az egy gyalogos katonát kiállító szervezet megalapításától kezdve jelentek meg a katonanevek. Fontos mozzanat, hogy nemcsak a katonák, hanem a tartalékosok és a tengerészek, sőt az 1880-as évektől a hadköteles férfiak is katonanevet kaptak.

Mi volt a katonanév, és miért is volt rá szükség? A finn és svéd katonanevek nem a hagyományos ragadványnévi funkciót töltötték be, nem a katonák egymás közti elnevezésére, hanem a személyek azonosítására szolgáltak. Az elfogadott vélekedések szerint a svéd parasztok csak a 19. században vettek fel családnévet – bár ezt Furtenbach (1987: 66) inkább a 18. századra teszi –, Finnországban ez még később, csak a 19–20. század fordulóján történt meg. Öröklődő családnév hiányában meg kellett különböztetni a katonákat egymástól, hiszen a 17–18. században még a svédeknek is csak keresz- és apa-nevük volt. A katonaneveket az írnokok adták, s ezzel a névvel jegyezték fel a gyalogosokat a körzeti jegyzékekbe, valamint a katonai lajstromokba. A katonaneveket kizárólag a katonaság berkein belül használták, ezzel azonosították a gyalogos katonákat a hivatalos dokumentumokban. A katonanevek kezdetben nem öröklődtek. Eleinte többnyire kétrészesek (összetettek) voltak, később pedig egyre inkább elterjedt az egyrészes név. Szemantikai tartalmuk általában a katonai életre, a katonák belső tulajdonságaira, illetve a természetre utaltak (lásd a 7. pontot).

A katonanevek egyszerre viselik magukon a természetes és mesterséges névadás jegyeit (e névadásfajtaokról bővebben lásd. N. Fodor 2012: 38–43; Hoffmann 2008: 5–20). Nem tartoznak a (sajátosságjelölő) ragadványnevek közé, hiszen elsősorban külső nyomásra, hivatalos eljárás miatt volt szükség ezekre a nevekre. A katonaneveket az írnokok adták, akik a hatalom képviselői voltak. Ez a kulturálisan determinált névfajta azonban a 19. század végéig nem töltötte be a hagyományos családnév funkcióját sem, mivel nem öröklődtek a katona családjában. A katonaneveket a finn névtudomány *lisänimi*-nek ('ragadványnév, megkülönböztető név') nevezi, vö. német *Beiname* (Paikkala 2004: 72), amely az egyén megnevezésére szolgál, de még nem öröklődik. A magyarban Fehértói Katalin (1969: 5) megkülönböztető névnek

nevezte ezt a névfajtát. A megkülönböztető név fő jellegzetessége a sajátos-ságjelölő funkció, ez arra enged következtetni, hogy a név szoros kapcsolatban áll a névviselővel (Hoffmann 2008: 10–11). Ez csak részben igaz a katonanevekre: egyrészt a katonanevek nagy része is helynevekből származott, másrészt ha a katona előző megkülönböztető neve megfelelt a katonanevek kritériumainak, ezt használhatta tovább katonanévként is. Így itt szerepet kap a természetes névadás folyamata is.

4. A névtípus változásai. A 19. századi katonanevek kialakulásáig több névtípust használtak a katonaság körében. Nézzük, hogyan fejlődött ki az egyrészes katonanév!

4.1. Katonanevek a 18. században. A 18. századi katonanevek a polgári és értelmiségi réteg névdivatját követték.

4.1.1. Kétrészes (összetett) családnevek. A svédországi polgári réteg a 17. században kezdett családnevet használni. Ezek általános jellemzői a következők voltak: két névrészből álltak, s mind az első, mind a második tagjuk egy szótagú szó volt. (A finn szakirodalomban összetett névként említik ezeket a neveket.) Az előtag gyakran helynévi eredetű volt, a szülőhely, szülőföld valamely komponenséből származott. Sok esetben az utótag is helynévre utalt. Az elő- és utótagokat szabadon kombinálhatták. A leggyakoribb utótagok a következők voltak: *-berg* 'hegy', *-ström* 'folyam', *-gren* 'ág', *-qvist* 'ág', *-lund* 'liget', *-mark* 'föld', *-dahl* 'völgy', *-holm* 'sziget', *-vall* 'gát', *-strand* 'part', *-bäck* 'patak', *-borg* 'vár', *-blom* 'virág', *-sten* 'kő', *-löf* 'levél', *-rot* 'gyökér', *-lind* 'hársfa', *-ros* 'rózsa', *-man* 'ember'.

A 18. századi katonanevek Finnországban megegyeztek ezzel a névtípussal. Mivel a Birodalom egész területén a svéd volt az egyetlen hivatalos nyelv, s a lajstromokat is svéd nyelven vezették, a finn katonák is svéd nevet kaptak, pl. *Berg/man* 'hegy + ember', *Grön/holm* 'zöld + sziget', *Lind/qvist* 'hársfa + ág', *Sten/bäck* 'kő + patak'. A finn összetett katonanevek állományát színessé tették a finn helynevekből származó nevek, pl. *Sammalfält* < első tagja *Sammalisto* falu nevéből; *Kåskenfelt* < első tagja *Kåskenniska* falu nevéből, *Irrberg* < *Iroila* falu nevéből (Mikkonen 1986: 61).

4.1.2. Egyrészes, idegen eredetű képzővel ellátott nevek

a) Klasszicizált nevek. Az 1700-as években klasszicizált neveket is használtak katonanévként. Ez a névtípus a 17. században terjedt el a papok és értelmiségiek körében. Általában szülőhelyük nevét vagy korábbi ragadványnevéket fordították latinra vagy görögre, és *-us* vagy *-ander* képzővel

látták el, pl. *Selenjus, Holmerus, Nylander, Lasander, Lydander*. 1752-ben megtiltották, hogy nem nemesi származásúak klasszicizált nevet kapjanak, így a katonák körében rövid életű volt ez a névtípus.

b) Francia, német, svéd képzős nevek. A 18. században az értelmiségi réteg körében divatba jöttek a francia, *-an, -en, -in, -el, -el(l)* végződésűek, illetve a német *-er* képzők, pl. *Julin, Paulin, Levan, Harden, Lemlen, Lexell, Liddell, Wändel, Kröger, Müller*. Svéd képzők az *-ing* és az *-s* képző, pl. *Fri-sing, Siurling, Jyssing, Bärtas, Jacobas* (Mikkonen 1974: 35, 41, 49; 1986: 62; Noreen 1904: 421; Tegnér 1930: 115–116).

4.2. Katonanevek a 19. században. A legtipikusabb katonanevek egyrészes, képző nélküli nevek. A 19. század végén közülük sok öröklődő családnévvé vált. A svéd nyelvűek jellemzően egy szótagból álltak, míg a finn nyelvűek két szótagból tevődtek össze.

A svédek a 18. század végén kezdték használni az egyrészes neveket. Nagy részük a szülőföld természeti képeihez köthető helynevekből származott. Ezek a nevek a katonák körében is megjelentek, s lassan kiszorították az összetett katonaneveket. A finnek körében is hamarosan felbukkant ez a névtípus: az egyrészes katonanevek száma Finnországban már az 1790-es évektől megugrott, s hamarosan a leggyakoribbá vált. Svédországban jóval később, csak a 19. század derekán vált általánossá (Lund 1953: 86–87).

Habár a katonanevek funkciójukból fakadóan nem öröklődtek a katona családjában, ez nem zárta ki azt, hogy a katonanevek ne szálljanak katonáról katonára. A körzetbe érkező új katona gyakran megkapta a leszerelő katona nevét. Néha elődje katonanevének csak egy részét tartotta meg, pl. *Järnfelt* és *Järnman*, *Björklund* és *Lund*. Néhány esetben az előző katonanév valamely részéhez az új katona nevében egy képző járul, pl. *Willman* és *Willig*, *Wäckman* és *Wäckling*, *Häckman* és *Häkkinen*; máskor az új katona lerövidítette elődje régi nevét: *Wigermania* > *Wig*, *Asprothia* > *Asp*, *Dahlström* > *Dahl*. A katonáról katonára való névöröklés inkább Svédországban volt jellemző, Finnországban ritka volt (Mikkonen 1974: 43; 2013: 359, 363–364).

Az öröklődés alapja a területiség volt, nem a vér szerintiség (utóbbit lásd a következő pontban). Ez tulajdonképpen az írkokok dolgát is megkönnyítette, hiszen egyszerűbb volt ugyanazon vagy hasonló néven számon tartani az ugyanazon a területen szolgáló gyalogos katonákat. Ezek alapján igen nehéz megmondani, hogy a katonaneveket nexus- vagy megkülönböztető neveknek tekintsük-e, hiszen mindkét névfajta jellegzetességei keverednek benne. Mivel a finn szakirodalomban egyértelműen *lisänimi*-nek, vagyis megkülönböztető névnek tekintik, így én is ezt a névfajtát tartom relevánsnak.

5. A katonanevek öröklődő családnévként

A svéd kutatók szerint Svédországban már a 18. század végén a szélesebb társadalmi rétegek is elkezdtek öröklődő családnévet használni. Utterström (1983: 27) a katonák és tengerészek körében ezt egy évszázaddal még korábbra datálja. Furtenbach (1987: 66, 70) szerint a katonaneveknek jelentős szerepe volt az öröklődő családnévek elterjedésében; ugyanis a két folyamat nagyrészt egy időben zajlott. Mivel a katonanevek általában véve megegyeztek a civilek családnéveivel, a katonák gyermekei gond nélkül használhatták apjuk katonanevét. Éppen ennek köszönhető az is, hogy a katonanevek nagy hatást gyakoroltak a mai svéd családnév-állományra is. Lars Ericson kutatásai szerint (1995: 172) a leköszönő svédországi katonák megtartották katonanevüket, s ezt a gyermekeik is felvették. A Finnországban adatolható svéd családnévek jelentős része katonanevekből származik, ezek általában főként a svédek lakta területeken maradtak meg családnévként (Mikkonen 2013: 391–392).

Finnországban a 19. század végén kezdett terjedni az öröklődő családnévek használata az alsóbb rétegekben. A polgári és értelmiségi réteg családnévei többnyire svéd nyelvűek voltak. A finn érzelműek felhívták a figyelmet a finn nyelvű családnévek használatára. Emiatt a krími háború idején, az 1850-es és 1860-as években a hadseregben is próbálták erősíteni a finn szellemet azzal, hogy elkezdtek a svéd nyelvű katonanevek helyett a finn nyelvűeket előnyben részesíteni. A finn sajtóban mind a civilek, mind a katonák családnévhasználatával sokat foglalkoztak. Például a *Tampereen Sanomat* c. újság egyik 1886-os cikke leírta, hogy a hadköteles katonáknak is kell családnévvel rendelkezni (Tampereen Sanomat 1886. február 13., 1. oldal).

A katonanevek javarésze öröklődő családnévvé vált. Minél általánosabb szemantikai mezővel rendelkezett egy név, annál nagyobb esély volt arra, hogy idővel családnévvé váljon. A Pirjo Mikkonen által kutatott katonanévanyag¹ 89,4%-a napjainkban is létező családnév (2013: 395–396). Paikkala szerint (2004: 554) a 19. században már a katonák is ugyanazokat a neveket használták, mint a civilek.

Lássuk, mi volt az oka, hogy a katonanevek ilyen nagy hatással voltak a társadalom egészére! A hadseregben nem szolgálhattak katonanév nélkül, s vagy a hadseregtől kaptak nevet vagy a már meglévő nevet használták (abban az esetben, ha az megfelelt a katonanevek alapvető kritériumainak). Mivel minden katonának katonanévvel kellett rendelkeznie, az alsóbb rétegek-

---

¹ A hadsereg hivatalos katonajegyzékeiből gyűjtötte. Összesen 753 nevet vizsgált az 1863 előtti korszakból és 1599 nevet az 1881–1890 közötti periódusból.

ben is elkezdett terjedni a használatuk. A katonanevek öröklődő családnévvé lettek. Ezek az egyrészes nevek igen kedveltté váltak a társadalom szélesebb köreiben, s az egyház is elősegítette ezek gyors terjedését. A papság és a hadsereg szorosabb kapcsolatát jelzi az is, hogy az egyházkerületek lelkészei adták ki a hadkötelezettek névsorát a hadsereg számára.

Ebben az időben a hadsereg tagjait tisztelet övezte, s így családtagjaik is örömmel vették fel ezeket a neveket. A katonanevek hasonlítottak a civilek összetett családneveihez, ami vonzóvá tette a katonanevek öröklődését. Ez a névtípus az előkelő rétegbe tartozást fejezte ki (Mikkonen 2013: 393–394).

A 19. század végén a *-nen* képzős nevek (az ún. keleti típusú nevek) váltak az eszményi finn családnevekké, ezeket tartották a legfinnesebbeknek. Az egyrészes családnevekből – s így sok katonanévből is – alkothattak *-nen* képzős neveket, mint pl. *Lahti* 'öböl' > *Lahtinen*, *Helmi* 'gyöngy' > *Helminen*, *Toivo* 'remény' > *Toivonen*, *Tähti* 'csillag' > *Tähtinen* (Mikkonen 2013: 397). Nem minden katonanévből lehetett azonban *-nen* képzős alakot létrehozni. Az egy szótagból álló, hosszú magánhangzóra vagy diftongusra végződő családnevekből (mint pl. *Jää* 'jég', *Puu* 'fa', *Suo* 'mocsár') sosem képeztek *-nen* alakot. A *-e* és az *-s* végű nevek (pl. *Este* 'akadály', *Laine* 'hullám', *Kangas* 'kopár erdő', *Kaunis* 'szép') töváltozása is tiltotta a *-nen* képző hozzácsatolását. Hasonlóan nehézkes lett volna a három vagy több szótagú családnevek vagy az *-iO* végű nevek képzése, pl. *Kataja* 'boróka', *Salama* 'villám'; *Autio* 'puszta', *Kallio* 'szikla' (Mikkonen 2013: 398).

6. A katonanevek a névváltoztatás folyamatában

A katonai jegyzékeket még a 19. század folyamán is svéd nyelven vezették, s Mikkonen kutatásai szerint (2013: 365) ez az 1890-es évekig nem is változott. A finn nemzeti tudat gyors elterjedését elősegítette a 19. század szelleme és a krími háború. A korabeli sajtót tanulmányozó Landgren (1988: 309) leírja, hogy az újságok is egyre nagyobb hangsúlyt fektettek a fennomán mozgalomra, s a krími háború lendítette fel az egész országban való elterjedését. A finn érzelmű értelmiség egyre nagyobb figyelmet fordított a személynevekre, s elindult az a 20. század elejéig folytatott propaganda, amiben mind a kereszt-, mind a családnevek elfinnesítését sürgették (Buzgó 2013a: 48–55; 2013b: 23–36; Maticsák – Buzgó 2013: 95–108).

Ebből nem maradhattak ki a katonanevek sem. A svéd katonaneveknek ekkor már volt egy bevett rendszere (főként helynévre utaló természeti képen alapultak), amit Finnországban is használtak. Ennek analógiájára alakult ki a finn katonanévrendszer is: vagy egyszerűen lefordították a svéd katonaneve-

ket (pl. sv. *Stjärna* > fi. *Tähti* 'csillag') vagy a svéd név jelentésének megfelelően, arra asszociálva hoztak létre új finn neveket (pl. sv. *Wall* 'sánc' > fi. *Este* 'gát').

Jóllehet a névfinnesítés a századfordulón kezdődött, s a 20. század elején bontakozott ki, névanyagomban is találtam olyan neveket, amelyeket finnesítettek. A következő módszerekkel finnesítették el a svéd katonaneveket:

a) Fordítás: sv. *Berg* > fi. *Vuori* 'hegy', sv. *Björk* > fi. *Koivu* 'nyírfa', sv. *Borg* > fi. *Linna* 'vár', sv. *Wall* > fi. *Linna* 'vár', sv. *Dahl* > fi. *Laakso* 'völgy', sv. *Fors* > fi. *Koski* 'vízesés', sv. *Lund* > fi. *Lehto* 'liget', sv. *Frisk* > fi. *Tuori* 'friss', sv. *Pihl* > fi. *Paju* 'fűzfa', sv. *Strand* > fi. *Ranta* 'part', sv. *Wiik* > fi. *Lahti* 'öböl'.

b) Egyik tag lefordítása, másik elhagyása: sv. *Dahl/ström* 'völgy + folyam' > fi. *Laakso* 'völgy', sv. *Järn/felt* 'vas + mező' > fi. *Kenttä* 'mező'.

c) Tővéghangzó hozzátoldása: sv. *Gest* > fi. *Gesti*, sv. *Lamm* > fi. *Lammi*, sv. *Kuntz* > fi. *Kuntsi*, sv. *Rönn* > fi. *Rönni*.

A finnesítés során egyszerűen tükörfordítással fordították le a svéd neveket. A rövidítés során az összetett nevek elő- vagy utótagja kiesett, s a „maradékot” lefordíthatták finnre. A hangzásában elfinnesített katonanevek minden esetben kaptak egy *-i* tővéghangzót, amely egyébként is nagyon gyakori a finn köznevekben. Emellett a finn számára idegen hangokat írásban is finnesítették (pl. sv. *Kuntz* > fi. *Kuntsi*).

7. Az egyrészes katonanevek szemantikai mezői

Elemzésemben azt vettem alapul, hogy az egyrészes katonaneveknek köznévi jelentése is van. A csoportosításban Hoffmann István (2007) helynevekre kidolgozott lexikális-morfológiai elemzését alkalmaztam, amelyet N. Fodor János (2010) is felhasznált a magyar családnevek esetében. Habár a szerző a természetes névadással keletkezett neveket vizsgálta, a katonanevek átmeneti jellege miatt indokoltnak tartottam elvégezni az elemzést.

Az alábbi csoportosításban szófajuk szerint két fő kategóriára osztom a katonaneveket, s ezután adom meg a köznévi lexikális jelentését.

7.1. Főnevek

a) Növény és növényrész nevek: sv. *Ahl* 'égerfa', *Asp* 'rezgőnyárfa', *Björk* 'nyírfa', *Blom* 'virág', *Ek* 'tölgyfa', *Glad* '(erdei) tisztás', *Haag* 'berek, liget', *Heg* 'legelő', *Lilja* 'liliom', *Lund* 'liget', *Lönn* 'juhar', *Palm* 'pálma', *Pihl* 'fűzfa', *Roos* 'rózsa', *Rönn* 'berkenye' // fi. *Kangas* 'kopár er-

- dő', *Kenttä* 'mező', *Koivu* 'nyírfa', *Korpi* 'vadon, erdő', *Laiho* 'vetés', *Lehti* 'levél', *Lehto* 'liget', *Nurmi* 'gyep, pázsit', *Paju* 'fűzfa'.
- b) Állatnevek: sv. *Björn* 'medve', *Elg* 'jávorszarvas', *Fisk* 'hal', *Hjorth* 'szarvas', *Gös* 'süllő', *Lax* 'lazac', *Mård* 'nyest', *Utter* 'vidra' // fi. *Hirvi* 'szarvas', *Joutsen* 'hattyú', *Karhu* 'medve', *Kärki* 'fekete harkály', *Kärppä* 'hermelin', *Lintu* 'madár', *Majava* 'hód', *Pälsi* 'prém'.
- c) Víznevek, vízpart: sv. *Forss* 'ár', *Holm* 'sziget', *Strand* 'part', *Ström* 'folyam', *Träsk* 'mocsár', *Wiik* 'öböl' // fi. *Aalto* 'hullám', *Järvi* 'tó', *Koski* 'vízesés', *Kurttio* 'függőleges vízesés', *Lähde* 'forrás', *Lahti* 'öböl', *Laine* 'hullám', *Niemi* 'félsziget', *Niva* 'sellős hely a folyóban', *Pauna* 'tavacska', *Ranne*, *Ranta* 'part', *Saari* 'sziget', *Salmi* 'szoros', *Salo* 'erdős sziget', *Wirta* 'folyam'.
- d) Domborzati nevek: sv. *Berg* 'hegy', *Dahl* 'völgy', *Granit* 'gránit', *Jord* 'föld, talaj', *Häll* 'szikla', *Sten* 'kő' // fi. *Kallio* 'szikla', *Laakso* 'völgy', *Mäki* 'domb', *Vaara* 'hegy', *Wuori* 'hegy'.
- e) Égtájnevek: sv. *Söder* 'dél', *Nord* 'észak'.
- f) Évszaknév: sv. *Winter* 'tél'.
- g) Színnév: sv. *Grön* 'zöld'.
- h) Foglalkozásnevek: sv. *Konst* 'mesterség' // fi. *Mylly* 'malom', *Rautio* 'kovács', *Wahti* 'őr'.
- i) Tárgynevek: sv. *Borg* 'vár', *Färd* 'csata, harc', *Hammar* 'pöröly', *Hannell* 'fegyver kakasa', *Hjelt* 'sisak', *Kask* 'sisak', *Sax* 'olló', *Wall* 'erdő' // fi. *Linna* 'vár'.
- j) Népnév: *Tysk* 'német'.

A csoportosításból jól látszik, hogy mind a svéd, mind a finn nyelvű nevek túlnyomórészt természeti képre utalnak. A katonaneveknek ez az egyik tipikus sajátossága, s ez a jelleg a civil lakosság neveiben sem változott. Nagyon gyakoriak a növényre/növényrészre, valamint a víznévre, vízpartra utaló nevek. A katonanevek esetében fontos kiemelni a tárgyneveket, melyek általában az életmódjukra utaló tárgyak köréből kerültek ki. Ez a csoport a legkritkább esetben őrződött meg családnévként, az elfinnesítések korában is nagyon ritka esetben fordították finnre. (A foglalkozásnévre utaló családnemek Svédországban csak a katonák körében voltak jellemzők, ezeket *-are* szuffixummal látták el. Ezt a finn katonanevek között is megtalálhatjuk, pl. *Måhlare* 'festő', *Snickare* 'asztalos', *Enspännare* 'futár') (Mikkonen 1974).

7.2. Melléknevek

Külső (testi) és belső (lelki) tulajdonságok: sv. *Hast* 'sietség', *Hurtig* 'fürgé', *Fred* 'békés', *Fri* 'szabad', *Frisk* 'élénk', *Fullt* 'csúnya', *Färm* 'fürgé, gyors', *Mild* 'gyenge', *Riik* 'gazdag', *Snäll* 'kedves', *Stark* 'erős', *Tapper* 'bátor' // fi. *Hyrkäs* 'nagydarab', *Lammi* 'gyenge', *Langi* 'hosszú', *Ravaska* 'gyors, fürgé', *Tuori* 'friss', *Vähä* 'kis', *Wilkas* 'élénk'.

A tulajdonságra utaló nevek nagyon ritkán váltak öröklődő családnévvé, s a civil lakosság nevei között is szórványosak. Ezek a tulajdonságra utaló nevek is a katonai életet tükrözik, azt, hogy mit várnak el egy katonától (pl. legyen gyors, élénk).

8. Összegzés

A katonanevek használata a 18. században terjedt el egész Finnország területén. Abban az évszázadban még az összetett nevek domináltak. Ezt hamar felváltották az egyrészes katonanevek, s mint a legtöbb finn családnév, ezek is sokszor helynevekből alakultak családnévvé. A 19. század második felében a svéd katonanevek elfinnesedtek, emellett öröklődő családnévvé váltak. Ennek köszönhetően nemcsak a katonák, hanem a civilek is felvették a katonaneveket.

A katonanevek átmenetet képeznek a természetes és mesterséges névadás között, abban az időben alakultak ki, amikor az egyelemű név mellett megkülönböztető vagy ragadványnevek álltak, de még nem öröklődtek. Bár a névfajta kialakulása miatt a mesterséges névadás csoportjába tartozik, csak a 19. század végén válik el egyértelműen a természetes névadással keletkezett nevektől (lásd: 4.2. pont).

Irodalom

- Buzgó Anita 2013a: Az idegen eredetű keresztnemek adaptációja a finnben. *Argumentum* 9: 48–55.
- Buzgó Anita 2013b: Tornio keresztnévadási szokásai a XIX. század második felében. *Folia Uralica Debreceniensia* 20: 23–36.
- Ericson, Lars 1995: Svenska knektar. Indelta soldater, ryttare och båtsmän i krig och fred. *Historiska Media*. Lund.
- Fehértói Katalin 1969: A XIV. századi magyar megkülönböztető nevek. *Nyelvtudományi Értekezések* 68. Akadémiai Kiadó, Budapest.

- N. Fodor János 2010: Személynevek rendszere a kései ómagyar korban. A Felső-Tisza-vidék személyneveinek nyelvi elemzése (1401–1526). ELTE BTK, Budapest.
- N. Fodor János 2012: A természetes személynévadásról. Magyar Nyelvjárások 50: 37–50.
- Furtenbach, Börje 1987: De svenska soldatnamnen och deras betydelse för släktnamnsbildningen. *Studia Antroponymica Scandinavica* 5. Tidskrift för nordisk personnamnsforskning. Uppsala, Stockholm. 57–90.
- Hoffmann István 2007: Helynevek nyelvi elemzése. Második kiadás. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Hoffmann István 2008: A személynevek leírásához. Magyar Nyelvjárások 46: 5–20.
- Juva, Mikko 1966: Suomen kansan historia 4. Kansallinen herääminen (1809–1894). Otava, Helsinki.
- Landgren, Lars 1988: Kieli ja aate – politisoituva sanomalehdistö 1860–1889. In: Tommila, Päiviö (toim.), Sanomalehdistön historia 1. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905. Sanomalehtien Liitto ry., Kuopio. 267–419.
- Lund, Gustaf 1953: Soldatnamn vid Jämtlands fältjägarregemente. Heimbygdas tidskrift II. Uppsala.
- Maticsák, Sándor – Buzgó, Anita 2013: A finn személynevek történeti rétegei. In: Vörös Ferenc (szerk.), A nyelvföldrajztól a névföldrajzig IV. A nyelvi kölcsönhatások és személynevek. Savaria University Press, Szombathely. 95–108.
- Mikkonen, Pirjo 1974: Suomen 1700-luvun ruotusotamiesten lisänimistä. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto, Suomen kielen laitos, Helsinki.
- Mikkonen, Pirjo 1986: Mitä ruotusotamiesrullat kertovat nimistöntutkijalle: Suomen ruotusotamiesten lisänimistä. Suomen Sukututkimusseuran vuosikirja 42: 71–92.
- Mikkonen Pirjo 2013: „Otti oikean sukunimen.” Vuosina 1851–1921 otettujen sukunimien taustat. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Niemelä, Jari 1990: Tuntematon ruotusotilas. Ruotsinajan lopun ruotuarmeijan miehistön sosiaalinen ja taloudellinen asema Satakunnassa. Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia tutkimuksia 157. Helsinki.
- Noreen, Adolf 1904: Vårt språk V. Nysvensk Grammatik. Lund.
- Närhi, Eeva Maria 1996: Suomalaista sukunimikäytäntöä. Kielen käytön oppaita 1. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus – Edita, Helsinki.

- Nyirkos István 1997: A finn névkutatásról. In: B. Gergely Piroska – Hajdú Mihály (szerk.), *A magyar névtani kutatások legújabb eredményei I–II. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai*, 209. Budapest – Miskolc. 491–498.
- Paikkala, Sirkka 2004: *Se tavallinen Virtanen. Suomalaisen sukunimikäytännön modernisoituminen 1850-luvulta vuoteen 1921. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 959*. Helsinki.
- Pulma, Panu 1985: *Fattigvård i frihetstidens Finland. En undersökning om förhållandet mellan centralmakt och lokalsamhälle. Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia tutkimuksia 129*. Helsinki.
- Tegnér, Esaias 1930: *Om svenska familjenamn. Ur Språkens värld III. Fem uppsatser ur Nordisk tidskrift 1882*. Stockholm. 47–158.
- Utterström, Gudrun 1983. *Personnamsterminologi, termernas tillämpning på historiskt material*. In: Hallberg, Göran – Isaksson, Stig – Pamp, Bengt (red.), *NORNA-rapporter 23. Personnamsterminologi. Nornas åttonde symposium i Lund 10–12 oktober 1981. Nornaförlaget Uppsala*. 23–30.

*

Soldier names in the Finnish family name system

The present paper studies soldier names in 19th century Finland. Soldier names used in the Swedish and Finnish army in this period constituted a special group of names. Later, these names were adopted by social strata other than the army and became family names. Soldier names were one-morpheme lexemes without suffixes. This study aims to discuss the history of this name type and sheds light on when these names evolved, why they came to be used, how they developed grammatically and how they were turned into family names in Finland. The corpus examined here is made up of 284 names from the dialects of Jyväskylä, Pori and Tornio. In addition to their grammatical analysis, the semantic content of the names is also examined.

ANITA BUZGÓ